

ДОСЛІДЖЕННЯ В ГАЛУЗІ СПЕЦІАЛЬНИХ ІСТОРИЧНИХ ДИСЦИПЛІН

УДК 050+070[(477) «1917/1920»

*Григорій Якович Рудий,
доктор історичних наук,
Учений секретар Сектору
з координації наукових досліджень
Науково-організаційного відділу
Президії НАН України
e-mail: grigoriyrudy@gmail.com*

ПЕРІОДИКА УКРАЇНИ 1917–1920 рр.: ІСТОРИОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛЬНИЙ ПОТЕНЦІАЛ

Проаналізовано комплекс наукової літератури, присвяченої історії газетної періодики України 1917–1920 рр., її використанню в дослідженнях з історії Української революції 1917–1920 рр., джерелознавчому осмисленню. Літературу структуровано як за проблематикою, так і за основними історіографічними періодами. Запропоновано відомості про джерельний потенціал зазначеної періодики, визначено перспективні тематичні завдання її подальшого дослідження. Окреслені перспективні завдання вітчизняного пресознавства.

Ключові слова: історіографія, джерелознавство, українське пресознавство, українська періодична преса, газетна періодика України, Українська революція.

Упродовж уже багатьох років дослідження газетної періодики України 1917–1920 рр. як джерела з історії революційних подій є однією з актуальних тем сучасної вітчизняної історіографії.

Метою і завданням статті є з'ясування стану наукової розробки зазначеної теми на різних етапах розвитку української історичної науки та визначення джерельного потенціалу періодики. Наукова новизна статті полягає в постановці та розробленні теми, яка раніше не набула всебічного й об'єктивного висвітлення в українській історіографії.

Наукові студії з питань становлення й функціонування періодичної преси в період національно-визвольних змагань українського народу можна поділити на кілька груп. До першої належать праці українських радянських істориків-джерелознавців. Друга група – дослідження пресознавців української діаспори. Третю групу складають праці сучасних вітчизняних дослідників газетної періодики України.

© Г. Я. Рудий, 2018

Отже, окремі аспекти вивчення періодики України, в тому числі революційної доби, почали розроблятися ще в 20-ті роки ХХ ст. Саме в 1920 р. почав функціонувати Український комуністичний інститут журналістів (УКІЖ), де було створено кафедру газетознавства, та Український науковий інститут книгознавства (УНІК). Одним із найкращих тогочасних вітчизняних періодичних видань був журнал «Бібліологічні вісті» (редактор Ю. Меженко). У часопису друкувалися пресознавчі розвідки як дослідників із радянської України, так і з-поза її меж. Серед них – пресознавчі дописи І. Кревецького, Д. Лисиченка, В. Міяковського, М. Ясинського та ін. [1]. На сторінках «Бібліологічних вістей» були опубліковані матеріали про дискусії відомих українських пресознавців В. Ігнатієнка та М. Сагарди стосовно змісту понять «українська преса» і «українська періодика» [2]. Серед іншого вчені зазначали, що україномовна газетна періодика відродилася завдяки національно-визвольним змаганням українського народу. Важливе значення для розуміння генезису української періодики має історико-бібліографічний етюд «Українська преса (1816–1923)» В. Ігнатієнка [3]. У цій праці було вперше здійснено спробу систематизувати і класифікувати українські періодичні видання. Щоправда, в зазначеному дослідженні більшість видань 1917–1920 рр. не згадано, оскільки вони не відповідали ідеологічним засадам радянської влади. Поряд з цим радянські пресознавці активно розробляли теоретичні й методологічні проблеми створення репертуару українських періодичних видань. У зазначений період були підготовлені й видані «Бібліографія української преси» (1816–1916) [4], історико-бібліографічний збірник «Часописи Поділля» [5], бібліографічний довідник «Одеська періодична преса років революції та громадянської війни 1917–1921 рр.» [6], проте два останні видання обмежувалися виключно описом газетної періодики відповідних регіонів, їх здійснено на основі неповних комплектів видань.

Отже, в зазначений період закладались основи науково-довідкового інструментарію дослідження української періодики, який і донині не втратив свого значення.

Із 30-х років ХХ ст. стереотипи та кліше ідеологічного характеру сформували в радянській історичній науці замовчування або тенденційне висвітлення подій Української революції, що не давало змоги створити повноцінні дослідження про розвиток періодики України 1917–1920 рр. Партійно-класовий підхід до оцінки періодики з ідеологічним трактуванням її джерельних свідчень зберігався в радянській історіографії до 80-х років ХХ ст. У той час досліджувався лише один сегмент української періодичної преси – компартійно-радянська. Преса іншого політичного спрямування характеризувалась як контрреволюційна,

антирадянська, буржуазно-націоналістична і перебувала у спецсховищах. Упродовж 1950–1980 рр. більшовицькій газетній періодиці 1917–1918 рр. була присвячена низка пресознавчих праць джерелознавчого, історичного, бібліографічного характеру. Серед них – монографічні дослідження В. Буднікова, В. Вартанова, М. Дмитрієнко, І. Копотієнка, В. Солдатенка та ін. [7]. Зокрема, М. Дмитрієнко вперше в українській радянській історіографії розглядає більшовицьку періодику 1917–1918 рр. як історичне джерело, нею визначено основні принципи класифікації газетних публікацій, з'ясовано їхню тематику, основні жанрові риси.

Значно меншу увагу радянські пресознавці приділяли вивченню радянської періодици [8]. Також досліджувалася малоформатна преса більшовицьких організацій України [9]. Водночас було видано бібліографічні науково-статистичні довідники про періодичні видання УРСР 1917–1975 рр., у тому числі про газетну періодику доби революції й громадянської війни [10].

У 1979 р. побачив світ спеціальний бібліографічний покажчик «Газети Радянської України 1917–1920 рр. (за матеріалами газетних фондів ЦНБ АН УРСР)» [11]. Він містив 400 назв періодичних видань, поданих в алфавітному порядку. На той час це був найповніший покажчик компартійно-радянських газет зазначеного періоду.

Другу, менш численну групу досліджень періодици України 1917–1920 рр. складають праці пресознавців української діаспори В. Дорошенка, А. Животка, П. Зленка, Л. Лукасевича, С. Сірополка, Ю. Тернопільського, які аналізували періодичну пресу за хронологією розвитку суспільно-політичного життя певної території, тому їхні праці й нині не втратили своєї актуальності. Чимало важливих фактів і висновків щодо розвою зазначеної періодичної преси подано в ретроспективному статистично-історичному нарисі Ю. Тернопільського «Українська преса з перспективи 150-річчя». У ньому містяться статистичні відомості про національну періодику в Україні 1917–1920 рр., зокрема автор подає такі дані: на 1917 р. виходило 186 друкованих органів, на 1918 р. – 276, на 1919 р. – 217, на 1920 р. – 148 [12]. З огляду на джерелознавчу повноту і достовірність цей «історико-статистичний нарис» обмежений характеристикою тільки україномовних видань. Заслуговує на увагу праця А. Животка «Історія української преси» [13], яка містить окремий розділ про українську періодичну пресу і де наведено дані про газетну періодику революційної доби, умови її становлення і функціонування. Проте свій аналіз автор обмежив лише окремими виданнями національно-патріотичного спрямування.

Третю, найбільшу групу досліджень про газетну періодику України 1917–1920 рр. складають праці сучасної української історіографії. Зі

здобуттям Україною незалежності в 1991 р. відбулася демократизація архівної справи, став можливим доступ до української преси, що раніше перебувала у фондах спеціального зберігання. Плідна співпраця істориків і пресознавців дозволила реалізувати ґрунтовні пресознавчі проекти, в тому числі з дослідження періодики України 1917–1920 рр. Це дало змогу створити принципово нову документальну базу для переосмислення явищ, подій і постатей визвольних змагань в Україні.

Значне місце у вивченні української періодики належить роботам львівської пресознавчої школи, яка сформувалася на базі Науково-дослідного інституту пресознавства при Львівській національній науковій бібліотеці України імені В. Стефаника. Науковці інституту підготували і видали матеріали низки науково-теоретичних конференцій «Українська періодика: історія і суспільство» та понад десять випусків «Збірника праць Науково-дослідного інституту пресознавства», в яких опубліковані важливі студії про українські видання зазначеного періоду. З метою координації дій та уникнення розбіжностей у підходах до вивчення періодики інститут розробив єдину схему повного бібліографічного описування періодичного видання [14], наукові принципи і методи дослідження періодичних видань, запропонував нові засади періодизації української преси. Ґрунтовним історико-бібліографічним дослідженням української періодики є багатомне видання «Українська преса в Україні та світі XIX–XX ст.» [15].

У пострадянський період українське пресознавство активно розвивається також зусиллями науковців Києва, Дніпропетровська, Запоріжжя, Харкова, Черкас. Зазначимо, що найглибше на матеріалах української преси вивчається доба Української революції. Цій темі присвячено монографії та дисертації О. Богуславського, П. Губи, В. Гутковського, І. Крупського, О. Познякова, Г. Рудого, П. Федоришина та ін. [16]. До важливих наукових результатів сучасних пресознавців слід віднести дослідження нерадянської періодики як одного з потужних сегментів джерельного потенціалу з історії Української революції. Долучався до її аналізу і автор цієї статті. Ним підготовлені спеціальні дослідження, присвячені газетній періодиці як джерелу вивчення проблем української освіти, науки, культури, методологічним аспектам аналізу преси як масового історичного джерела за революційної доби. У 1997 р. у світ вийшов спеціальний бібліографічний покажчик «Преса України: Газети 1917–1920 рр.» [17], підготовлений на базі газетних фондів НБУВ, а також відповідного зібрання з Державної архівної бібліотеки. Довідник включає 768 назв, зокрема пресові видання, які свого часу не ввійшли до покажчиків 1979 р., тобто нерадянські газети. Найбільше видавалося газет загальнополітичного характеру. Серед них 291 – органи політичних партій та об'єднань; 129 – органи управлін-

ня та самоврядування; 145 – громадські, кооперативні, сільські, просвітницькі, церковні організації; 111 – військові органи, ради робітничих, селянських, солдатських депутатів [18].

Завдяки копійчій праці науковців НБУВ у 2014 р. побачив світ ґрунтовний каталог «Газети України 1917–1920 років у фондах Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського». Це видання стало органічним продовженням згаданих вище бібліографічних покажчиків 1979 і 1997 рр. На сьогодні це – найповніший покажчик газет України 1917–1920 рр. Каталог містить 1 327 газетних видань, поданих в алфавітному порядку. Видання має п'ять допоміжних покажчиків – алфавітний, топографічний, іменний, хронологічний, мовний. В окремому додатку подається перелік українських газет, що видавалися поза межами України в період 1917–1920 рр. [19]. Газетна періодика України 1917–1920 рр. дуже різноманітна за напрямками і змістом. Особливо чисельною була преса політичних партій. У 1917–1918 рр. в Україні була поширеною періодична преса російських есерів (лівих, правих, максималістів). У зазначений період у Харкові видавалися газети «Земля и воля», «Революционный народ», у Катеринославі – «Мысль», «Революционный путь», «Трудовой народ», «Народовластие», у Києві – «Воля народа», «Социалист-революционер», «Народное дело», «Новое народное дело», «Трудовая Советская Республика», в Одесі – «Земля и воля» та ін. Крім того, в Україні поширювалася велика кількість російських газет, які перебували на платформі російської конституційної демократичної партії (кадетів). Серед них – «Киевская мысль», «Известия Харьковского комитета партии народной свободы», «Южная мысль» (Одеса), «Полтавский день», «Народная свобода» (Суми), «Итоги» (Черкаси), «Свободное слово» (Куп'янськ). Досить великий сегмент періодичної преси в Україні становили видання більшовицького напрямку. Найбільше більшовицьких газет виходило в 1920 р. – 224. Найменше – в період з березня 1917 по 1918 рр. – 64 [20]. У різний час виходили більшовицькі газети «Большовик», «Пролетарий», «Пролетарская мысль», «Голос социал-демократа» (Київ), «Донецкий пролетарий», «Донецкий коммунист» (Луганськ), «Голос революции», «Одесский коммунист» (Одеса), «Селянська правда», «Голос солдата» (Катеринослав) та ін. [21].

Також в Україні поширювалася велика кількість газет меншовицького напрямку, які стояли на позиціях Російської соціал-демократичної робітничої партії (об'єднаної). Серед них – «Вестник Юга», «Наш голос», «Наш Юг» (Харків); «Вперед», «Рабочая борьба», «Рабочее дело» (Катеринослав); «Искра», «Рабочее слово», «Новая искра», «Начало», «Рабочая жизнь» (Київ); «Пролетарское знамя», «Путь социал-демократа» (Миколаїв) та ін. [22].

У досліджуваний період на території України видавалися російські газети монархічного, шовіністичного спрямування «Киевлянин» та «Наша Родина» (Київ), «Русская жизнь» (Харків), «Набат» (Одеса) та ін. [23].

Поряд з відродженням української державності відбувалося становлення преси українських політичних партій. Українська партія соціалістів-революціонерів видавала газету «Боротьба». Згодом, після розколу в 1918 р., УПСР (центральна течія) випускала газету «Трудовая Советская Республика», а видання «Боротьба» залишилося в іншій частині УПСР. У 1919 р. ліве крило партії отримало назву «боротьбисти» (від друкованого органу «Борьба»). Комунисти-боротьбисти мали 19 газетних видань. Впливова Українська соціал-демократична партія мала газету «Робітничая газета». Фактично трибуною Української партії соціалістів-федералістів була щоденна газета «Нова рада». З нею активно співпрацювали такі відомі діячі, як Михайло Грушевський, Сергій Єфремов, Володимир Прокопович, Федір Матушевський, Людмила Старицька-Черняхівська, Сергій Шелухін, Софія Русова, Модест Левицький, Павло Христюк та ін. Українська партія самостійників-соціалістів мала друкований орган партії – газету «Самостійник». Десять видань мали анархісти.

Поряд з виданнями суспільно-політичного характеру існувала низка друкованих видань центральних, губернських органів влади і земельних органів самоврядування, переважно інформаційних. Серед них: «Вісти з Української Центральної Ради», «Вістник Генерального Секретаріату Української Народної Республіки», «Вістник Ради Народних Міністрів Української Народної Республіки», «Державний Вістник», «Вісти краюї преси», «Вісти закордонної преси», «Київські губернiальнi вiдомостi», «Катеринославські губернiальнi вiдомостi», «Харьковские губернские ведомости», «Ведомости Одесского градоначальства», «Валуйская народная земская газета», «Вістник Олександрійського повітового земства», «Волинська народна газета» [24]. На сторінках українських офіційних видань, особливо губернських земств, знаходимо не тільки інформацію про суспільно-політичне життя, але й оцінку та аналіз явищ і процесів господарського й культурного життя українців, відображення проблем та шляхів їх розв'язання.

Значного розповсюдження набула в той час періодична преса військових органів, рад робітничих, селянських і солдатських депутатів – 111 газет. У зазначений період була широко представлена українська селянська періодика. Із центральною селянською щоденною газетою «Народня воля» [25] активно співпрацювали Михайло Грушевський, Христофор Барановський, Микола Вороний, Володимир Самійленко, Микола Зеров, Аркадій Степаненко, Григорій Чупринка та ін. Газета стала центральним

органом Селянської спілки, наймасовішим українським виданням. Крім «Народної волі» виходили ще «Селянське слово» [26] й «Провесінь» [27]. Щодо змісту – вони переважно задовольнялися передруками з інших друкованих видань. Професійнішими можна вважати газети «Земське діло» [28], «Народне діло» [29], «Народня думка» [30], «Селянська спілка» [31], які за своїм наповненням були справді селянськими, об'єктивно й оперативно висвітлювали тогочасні події.

Серед тижневиків привертають увагу «Народне слово» [32], «Село» [33], «Наше село» [34]. Значною популярністю в селян Поділля користувався часопис «Село». Серед матеріалів цього органу привертають увагу насамперед публікації, в яких по-новому висвітлювалися актуальні життєві проблеми. Видавалося ще багато інших місцевих селянських газет, але вони були недовговічні й малотиражні.

У 1917–1920 рр. українська кооперація мала багато власних друкованих органів. Це, наприклад, такі газети: «Бюлетень Подільського союзбанку» [35], «Волинська газета» [36], «Громадянин» [37], «Союз» [38], «Вісті Вінницького союзу споживчих товариств» [39], «Україна» [40] та ін. Серед рубрик цих газет, крім інформації з кооперативних справ, були й публікації літературного та громадсько-політичного спрямування.

Газети видавали також впливові корпоративні об'єднання – Союз промисловості торгівлі, фінансів і сільського господарства (Протофіс), Союз товариств заводчиків і фабрикантів України (СЮЗІФ), Товариство промисловців Півдня Росії (Проюг), Всеукраїнський союз земельних власників та ін. Їхні друковані органи активно виступали за відновлення Великої Росії і, відповідно, проти українізації державних органів та громадських організацій. Свої видання мали також товариства «Просвіта», численні національні громадські організації, церковні громади, інформація яких забезпечувала попит різних верств населення.

За своєю географією газети виходили в 114-ти містах і охоплювали всі регіони тогочасної України. Друковані органи розповсюджувалися у Волинській, Катеринославській, Київській, Подільській, Полтавській, Таврійській, Харківській, Херсонській, Чернігівській губерніях. Найширше періодика була представлена в Катеринославській, Київській, Харківській, Полтавській та Херсонській губерніях. Серед міст – у Києві і Харкові: 167 і 82 відповідно. За періодичністю переважав тип щоденних газет – 262. 96 видань виходили двічі або тричі на тиждень. Переважали тижневики – 82. Найбільше газет видавалося у 1918 р. – 306. Найменше – в 1920 р. – 70.

Більшість періодичних видань виходили російською мовою – 438; 286 – українською. 27 видань друкували матеріали як українською, так і російською мовами.

Окрему групу в 1917–1920 рр. становила більшовицько-радянська періодика. Більшовицькі видання поширювалися в 175-ти містах України. Найбільше газет видавалося в Київській, Катеринославській і Харківській губерніях. Найменше газет виходило в Подільській, Чернігівській і Таврійській губерніях. Найбільше більшовицьких газет видавалося в 1920 р. Більшовицько-радянська преса друкувалася переважно російською мовою.

Газетна періодика України 1917–1920 рр., зважаючи на певні історичні умови, в яких вона діяла, її ідеологічне спрямування, є складовою історико-дослідницького процесу, оскільки всі важливі питання політики, економіки, культури, повсякденного життя українців знайшли відбиття на її сторінках. Аналіз стану наукової розробки теми засвідчив, що в радянській історіографії преса періоду Української революції вивчалася однобічно, в контексті радянської доктрини «Великий жовтень і громадянська війна 1917–1921 рр.». З огляду на джерелознавчу повноту і достовірність праці з пресознавства дослідників української діаспори обмежувалися характеристикою україномовних видань, оскільки більшість архівних та інших документальних джерел були їм недоступні. Лише зі здобуттям Україною незалежності 1991 р. були створені умови для розвитку комплексних і об'єктивних досліджень української періодики 1917–1920 рр. За роки незалежності вітчизняні вчені підготували спеціальні наукові дослідження та науково-довідкові видання, зокрема бібліографічні покажчики «Преса України: газети 1917–1920 рр.» і «Газети України 1917–1920 рр. у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського».

З огляду на це, перспективними тематичними завданнями є дослідження періодики зазначеного періоду як джерела вивчення реалізації органами державної влади тогочасної аграрної, промислової, соціальної, етнічної, релігійної, міжнародної політики, повсякденного життя регіонів, функціонування самоврядних органів. Також актуальними напрямами вітчизняного пресознавства є дослідження окремих видів газетної періодики: політичних партій, владних інституцій, громадських організацій, військових, селянських, кооперативних об'єднань, церковних громад, окремих найвпливовіших видань, діяльності їхніх видавців, редакторів, публіцистів. Крім того, важливим завданням є створення узагальнюючої праці з дослідження газетної періодики як нарративного джерела з історії Української революції. Залишається актуальним завдання щодо продовження пошуку та обліку газетних видань зазначеного періоду в усіх можливих місцях їхнього зберігання у сховищах України. За результатами цієї роботи доцільно було б видати бібліографічний покажчик з повним описом газет 1917–1920 рр. із зазначенням місць зберігання кожного окремого номера.

Список використаних джерел

1. Кривецький І. Перша газета на Україні // Бібліологічні вісті. 1926. Кн. 4. С. 5–15; Лисиченко Д. Українська преса в Катеринославі // Там само. 1923. Кн. 2. С. 1–6; Міяковський Л. До історії журналістики на Україні : проект першого часопису «Київська газета» (1833 р.) // Там само. 1923. Кн. 1. С. 8–14; Ясинський М. До питання про початок Української преси // Там само. Кн. 4. С. 44–46.
2. Ігнатієнко В. Історія української преси та її вивчення // Бібліологічні вісті. 1923. № 3. С. 21–23; Сагарда М. Обсяг поняття «періодика». Київ : Література і мистецтво, 1928.
3. Ігнатієнко В. Українська преса (1816–1923 рр.) : іст. бібліогр. етюд. Київ, 1926.
4. Ігнатієнко В. Бібліографія української преси (1816–1930). Харків ; Київ : Держвидав України, 1930.
5. Часописи Поділля : іст.-бібліограф. зб. з нагоди 150-ліття першої газети на Україні (1776–1926) та десятиліття існування УСРР / упоряд.: М. Білинський, Н. Співачевська, І. Кривецький ; за ред. В. Отамоновського. Вінниця, 1927–1928.
6. Одеська періодична преса років революції та громадської війни (1917–1921) / упоряд. Г. Д. Штейванда ; передм. та ред. С. Л. Рубінштейна. Одеса, 1929.
7. Будников В. П. Большевицкая партийная печать в 1917 г. Харьков, 1959; Его же. Большевицкая партийная периодическая печать в период подготовки и проведения Октябрьской революции (март 1917 – февраль 1918 г.). Москва, 1963 ; Варганов Г. І. Жовтневих днів рядки живі. Преса більшовиків України в 1917 р. Київ, 1966 ; Дмитрієнко М. Ф. Більшовицька преса України 1917–1918 рр. як історичне джерело. Київ, 1967 ; Копотиєнко І. І. Источниковедческий анализ периодической печати Украины (1917–1926 гг.). Днепропетровск, 1978 ; Солдатенко В. Ф. Трибуна пролетарского интернационализма : большевицкая пресса Украины в борьбе за пролетарский интернационализм в период подготовки и проведения Великой Октябрьской социалистической революции. Киев, 1977; Его же. Большевицкая пресса Украины в борьбе за осуществление пролетарского интернационализма в период подготовки и проведения Великой Октябрьской социалистической революции (март–декабрь 1917 г.) : дис. ... канд. ист. наук. Киев, 1979 ; Его же. Большевицкая пресса Украины в борьбе за осуществление ленинской стратегии и тактики социалистической революции (март 1917 – март 1918 гг.) : дис. ... докт. ист. наук. Киев, 1981; Его же. Большевицкая пресса Украины в 1917–1918 гг. : ист.-библиогр. обзор. Киев, 1979; Его же. Идти впереди всех : из опыта борьбы большевицкой прессы Украины за победу социалистической революции. Киев, 1986.
8. Сергейчук И. Н. Пресса Советов рабочих, солдатских и крестьянских депутатов как источник по истории Великой Октябрьской социалистической революции на Украине (25 октября 1917 – март 1918 гг.) : автореф. дис. ... канд. ист. наук // АН УССР. Ин-т истории. Киев, 1986.
9. Дмитрієнко М. Ф. Листівки більшовицьких організацій України 1917–1920 рр. як історичне джерело. Київ, 1980 ; Его же. Большевицкие листовки Украины 1917–1920 гг. как исторический источник : автореф. дис. ... д-ра ист. наук // АН УССР. Ин-т истории. Киев, 1985.

10. Періодичні видання УРСР. 1917–1960 : газети : бібліогр. довід. Харків, 1965 ; Преса Української РСР. 1918–1975 : наук. стат. : довід. Харків, 1976.
11. Газети Радянської України 1917–1920 рр. (за матеріалами газетних фондів ЦНБ АН УРСР) : бібліогр. покаж. Київ, 1979.
12. Тернопільський Ю. Українська преса з перспективи 150-ліття. Джерсі Сіті : Вид-во М. П. Коця, 1974.
13. Животко А. Історія української преси / упоряд. авт. іст.-біогр. нариса та прим. М. С. Тимошик. Київ : Наша культура і наука, 1999. С. 243–274.
14. Збірник праць Науково-дослідного центру періодики. Вип. 5. Львів, 1994. С. 271–290.
15. Українська преса в Україні та світі XIX–XX ст. : іст.-бібліогр. дослідж. / НАН України. Львів. наук. б-ка ім. В. Стефаніка : Від-ня «Науково-дослідний центр періодики» ; уклад.: М. В. Галушко, М. М. Романюк (кер. проекту), Л. В. Сніцарчук. Т. 1 : 1812–1890 рр. Львів, 2008 ; Т. 2 : 1891–1905 рр. Львів, 2009 ; Т. 3 : 1906–1910 рр. Львів, 2011.
16. Богуславський О. В. Інформаційно-пресова діяльність Центральної Ради та українських урядів 1917–1920 рр. : автореф. дис. ... канд. філол. наук / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2002 ; Губа П. І. Українське відродження : спроба джерелознавчої оцінки вітчизняної преси 1917–1920 рр. Черкаси, 2002 ; Його ж. Періодична преса як джерело дослідження українського державотворчого процесу 1917–1920 рр. : автореф. дис. ... д-ра іст. наук // Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2007 ; Гутковський В. Українська журналістика Наддніпрянщини (друга половина XIX ст. – 1920 р.) : генезис, проблематика виступів, державотворча функція. Львів, 2001 ; Його ж. Українська преса Наддніпрянщини в національно-культурному та державотворчому процесі (друга половина XIX ст. – 1920 р.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук // Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Львів, 2002 ; Крупський І. В. Національно-патріотична журналістика України (друга половина XIX ст. – перша чверть XX ст.). Львів, 1995 ; Його ж. Преса як джерело досліджень національно-визвольних змагань за українську державу (друга половина XIX ст. – перша чверть XX ст.) : автореф. дис. ... д-ра іст. наук // НАН України ; Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. Київ, 1996 ; Позняков О. П. Українська військова преса як складова інформаційного простору в реалізації ідеї державності (1917–1921 рр.) : автореф. дис. ... канд. філол. наук // Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2002 ; Рудий Г. Я. У дзеркалі преси (висвітлення розвитку освіти й науки в періодиці Української держави). Київ, 1994 ; Його ж. Періодична преса – джерело вивчення національно-культурної політики Української Держави (1918 р.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук // НАН України. Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. Київ, 1995 ; Його ж. Преса Української держави (1918 р.). Київ, 1996 ; Його ж. Газетна періодика – джерело вивчення проблем української культури 1917–1920 рр. Київ, 2000 ; Його ж. Періодика України як об'єкт джерелознавчого дослідження української культури (1917–1920 рр.) : автореф. дис. ... д-ра іст. наук // НАН України. Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. Київ, 2004 ; Його ж. Преса України 1917–1920 рр. як об'єкт дослідження української культури : джерелознавчі і методологічні аспекти. Київ, 2005 ; Федоришин П. С. Преса і українська державність. 1917–1920 рр. Тернопіль, 1996.

17. Преса України : газети 1917–1920 рр. : бібліогр. покажч. / уклад. Г. Я. Рудий. Київ, 1997.
18. Там само. С. 2–3.
19. Газети України 1917–1920 років у фондах Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського : каталог / авт.-уклад.: О. А. Вакульчук (кер.), О. С. Залізнюк ; редкол.: О. С. Онищенко (гол.) та ін. Київ : НБУВ, 2014.
20. Солдатенко В. Ф. Большевицкая пресса Украины. С. 13.
21. Більшовик. Київ, 1919–1920 ; Пролетарій. Харків, 1920 ; Пролетарская мысль. Киев, 1917–1918 ; Голос социал-демократа. Киев, 1917 ; Донецький пролетарій. Луганськ, Харків, 1917–1918 ; Донецкий коммунист. Катеринослав, 1918–1919 ; Голос революции. Одесса, 1917 ; Одесский коммунист. Одесса, 1918–1920 ; Голос солдата. Катеринослав, 1917 ; Селянська правда. Житомир, 1980.
22. Вестник Юга. Харьков, 1918 ; Наш голос. Харьков, 1918–1920 ; Наш Юг. Харьков, 1918 ; Вперед. Катеринослав, 1918 ; Рабочая борьба. Катеринослав, 1918 ; Рабочее дело. Катеринослав, 1920 ; Рабочее слово. Одесса, 1918 ; Новая искра. Киев, 1919 ; Начало. Киев, 1919 ; Рабочая жизнь. Киев, 1918 ; Пролетарское знамя. Николаев, 1917–1918 ; Путь социал-демократа. Николаев, 1918 ; Рабочий голос. Одесса, 1918.
23. Киевлянин. Киев, 1917–1919 ; Наша Родина. Киев, 1918 ; Русская жизнь. Харьков, 1918 ; Набат. Одесса, 1918.
24. Вісті з Української Центральної Ради. Київ, 1917 ; Вістник Генерального Секретаріату Української Народної Республіки. Київ, 1917 ; Вістник Ради Народних Міністрів Української Народної Республіки. Київ, 1918 ; Державний Вістник. Київ, 1918 ; Вісті красної преси. Київ, 1918 ; Вісті закордонної преси. Київ, 1918 ; Київські губернiальні вісті. Київ, 1917–1920 ; Катеринославські губернiальні відомості. Катеринослав, 1918 ; Харьковские губернские ведомости. Харьков, 1919 ; Ведомости Одесского градоначальства. Одесса, 1918 ; Валуйская народная земская газета. Валуйск, 1918 ; Вістник Олександрійського повітового земства. Олександрія, 1917 ; Волинська народна газета. Житомир, 1918.
25. Народня воля. Київ ; Кам'янець-Подільський, 1917–1919.
26. Селянська слово. Староконстянтинів, 1919.
27. Провесінь. Лохвиця, 1918.
28. Земське діло. Харків, 1918.
29. Народне діло. Харків, 1918.
30. Народня думка. Прилуки, 1918–1919.
31. Селянська спілка. Катеринослав, 1917.
32. Народне слово. Чернігів, 1917.
33. Село. Сміла, 1917.
34. Наше село. Одеса, 1918.
35. Бюлетень Подільського союзбанку. Вінниця, 1918.
36. Волинська газета. Житомир, 1918.
37. Громадянин. Пирятин, 1918.
38. Союз. Умань, 1918.
39. Вісті Вінницького Союзу споживчих товариств. Вінниця, 1918.

40. Україна. Сквіра, 1918 ; Вільне життя. Одеса, 1918 ; Вістник Вовчанського українського товариства «Просвіта». Вовча, 1918 ; Вістник товариства «Просвіта» у Катеринославі. Катеринослав, 1917 ; Молодая Украина. Одесса, 1918 ; Свято Поділля. Кам'янець-Подільський, 1918 ; Голос Подольської церкви. Каменец-Подольський, 1918 ; Вісті Українського Православного Церковного Собору. Київ, 1918 ; Слово. Київ, 1918 та ін.

References

1. Krevetsky, I. (1926). Persha hazeta v Ukraini [The first newspaper in Ukraine]. In *Bibliolohichni visti* [Bibliological news], Book 4, pp. 5–15. [In Ukrainian]; Lysychnenko, D. (1923). Ukrainiska periodyka v Katerynoslavi [Ukrainian periodicals in Katerynoslav]. In *Bibliolohichni visti* [Bibliological news], Book 2, pp. 1–6. [In Ukrainian]; Miyakovskiy, L. (1923). Do istorii zhurnalistyky na Ukraini: proekt pershoho chasopysu "Kyivska hazeta" 1833 r. [On the history of journalism in Ukraine: the project of the first magazine "Kyivska Gazeta" (1833)]. In *Bibliolohichni visti* [Bibliological news], Book 1, pp. 8–14. [In Ukrainian]; Yasynskiy, M. (1926). Do pytannia pro pochatok Ukrainskoi presy [On the issue of the beginning of the Ukrainian press]. In *Bibliolohichni visti* [Bibliological news], Book 4, pp. 44–46. [In Ukrainian].
2. Ihnatiienko, V. (1923). Istoriia Ukrainkoi presy i ii vyvchennia [History of the Ukrainian press and its study]. In *Bibliolohichni visti* [Bibliological news], No. 3, pp. 21–23. [In Ukrainian]. Saharda, M. (1928). *Obsiah poniattia "periodyka"* [The scope of the notion of "periodicals"]. Kyiv: Literature and Art. [In Ukrainian].
3. Ihnatiienko, V. (1926). *Ukrainska presa (1816–1923 rr.): istoriko-bibliohrafichniy etiud* [Ukrainian press (1816–1923): historical and bibliographical essay]. Kyiv. [In Ukrainian].
4. Ihnatiienko, V. (1930). *Bibliohrafiia ukrainskoi presy (1816–1930)* [Bibliography of the Ukrainian press (1816–1930)]. Kharkiv, Kyiv: Derzhvydav Ukrainy [State Publishing House of Ukraine]. [In Ukrainian].
5. Bilynskyi, M., Spivachevska, N., Kravetskyi, I. (Comps.). (1927–1928). *Chasopysy Podillia: istorichno-bibliohrafichniy zbirnyk z nahody 150-littia pershoi hazety v Ukraini (1776–1926) i desiatylittia isnuvannia USSR* [Magazines of Podillya: historical and bibliographical collection on the occasion of the 150th anniversary of the first Ukrainian newspaper (1776–1926) and the decade of existence of the Ukrainian SSR] (V. Otamonovskiy, Ed.). Vinnytsia. [In Ukrainian].
6. Shteivand, H. D. (Comp.). (1929). *Odeska periodychna presa roktiv revoliutsii ta hromadskoi viiny (1917–1921)* [Odesa periodicals of revolution and civil war (1917–1921)] (S. L. Rubinshtein, introduction author and editor). Odesa. [In Ukrainian].
7. Budnikov, V. P. (1959). *Bolshevistskaia partiinaia pechat v 1917 g.* [Bolshevik party press in 1917]. Kharkiv. [In Russian]; Budnikov, V. P. (1963). *Bolshevistskaia partiinaia periodicheskaia pechat v period podgotovki provedeniia Oktiabrskoi revoliucii (mart 1917 – fevral 1918 g.)* [Bolshevik party periodicals during the preparation and holding of the October Revolution (March 1917 – February 1918)]. Moscow. [In Russian]; Vartanov, H. I. (1966). *Zhovtnevykh dniv riadky zhyvi. Presa bilshovykiv*

Ukrainy v 1917 r. [The lines of the October days are alive. The press of the Bolsheviks of Ukraine in 1917]. Kyiv. [In Ukrainian]; Dmytriienko, M. F. (1967). *Bilshovytska presa Ukrainy 1917–1918 rr. yak istorychne dzherelo* [Bolshevik press of Ukraine in 1917–1918 as a historical source]. Kyiv. [In Ukrainian]; Kopotienko, I. I. (1978). *Istochnikovedcheskii analiz periodicheskoi pechati Ukrainy (1917–1926 gg.)* [Source analysis of Ukrainian periodicals (1917–1926)]. Dnipropetrovsk. [In Ukrainian]; Soldatenko, V. F. (1977). *Tribuna proletarskogo internatsionalizma: bolshevistskaia pressa Ukrainy v borbe za proletarskii internatsionalizm v period podgotovki i provedeniia Velikoi Oktiabrskoi sotsialisticheskoi revoliutsii* [The tribune of proletarian internationalism: the Bolshevik press of Ukraine in the struggle for proletarian internationalism during the preparation and holding of the Great October Socialist Revolution]. Kyiv. [In Russian]; Soldatenko, V. F. (1979). *Bolshevistskaia pressa Ukrainy v borbe za osushchestvlenie proletarskogo internatsionalizma v period podgotovki i provedeniia Velikoi Oktiabrskoi sotsialisticheskoi revoliutsii (mart–dekabr 1917 g.)* [Bolshevik press of Ukraine in the struggle for the implementation of proletarian internationalism during the preparation and holding of the Great October Socialist Revolution (March–December 1917) (PhD dissertation)]. Kyiv. [In Russian]; Soldatenko, V. F. (1981). *Bolshevistskaia pressa Ukrainy v borbe za osushchestvlenie leninskoii strategii i taktiki sotsialisticheskoi revoliutsii (mart 1917 – mart 1918 gg.)* [The Bolshevik press of Ukraine in the struggle for the implementation of the Leninist strategy and tactics of the socialist revolution (March 1917 – March 1918)] (Doctoral dissertation). Kyiv. [In Russian]; Soldatenko, V. F. (1979). *Bolshevistskaia pressa Ukrainy v 1917–1918 gg.: istoriko-bibliograficheskii obzor* [The Bolshevik press of Ukraine in 1917–1918: historical and bibliographical review]. Kyiv. [In Russian]; Soldatenko, V. F. (1986). *Idti vpered i vsekh: iz opyta borby bolshevistskoi pressy Ukrainy za pobedu sotsialisticheskoi revoliutsii* [Go ahead of all: from the experience of the struggle of the Bolshevik press of Ukraine for the victory of the socialist revolution]. Kyiv. [In Russian].

8. Sergeichuk, I. N. (1986). *Presa Sovetov rabochikh, soldatskikh i krestianskikh deputatov kak istochnik po istorii Velikoi Oktiabrskoi sotsialisticheskoi revoliutsii na Ukraine (25 oktiabria 1917 – mart 1918 gg.)* [The press of the Soviets of Workers, Soldiers and Peasants' Deputies as a source for the history of the Great October Socialist Revolution in Ukraine (October 25, 1917 – March 1918) (Extended abstract of PhD dissertation)]. Academy of Sciences of the UkrSSR. Institute of History. Kyiv. [In Russian].

9. Dmytriienko, M. F. (1980). *Lystivky bilshovytskykh orhanizatsii Ukrainy 1917–1920 rr. yak istorychne dzherelo* [Postcards of the Bolshevik organizations of Ukraine of 1917–1920 as a historical source]. Kyiv. [In Ukrainian]; Dmytriienko, M. F. (1985). *Bolshevistskie listovki Ukrainy 1917–1920 gg. kak istoricheskii istochnik* [Bolshevik leaflets of Ukraine of 1917–1920 as a historical source] (Extended abstract of Doctoral dissertation). Academy of Sciences of the UkrSSR. Institute of History. Kyiv. [In Russian].

10. *Periodychni vydannia URSR. 1917–1960: hazety: bibliografichni dovidnyk* [Periodicals of the Ukrainian SSR. 1917–1960. Newspapers. Bibliographic guide]. (1965). Kharkiv. [In Ukrainian]; *Presa Ukrainskoi RSR. 1918–1975: naukovi statti: dovidnyk* [The press of the Ukrainian SSR. 1918–1975. Scientific articles. Guide]. (1976). Kharkiv. [In Ukrainian].

11. *Hazety Radainskoi Ukrainy 1917–1920 rr. (za materialamy hazetnykh fondiv TsNB AN URSSR): bibliografichni pokazhchyk* [Newspapers of Soviet Ukraine of 1917–1920 (based on the materials of the newspaper funds of the Central Scientific Library of the Academy of Sciences of the UkrSSR): bibliographic index]. (1979). Kyiv. [In Ukrainian].
12. Ternopil'skyi, Yu. (1974). *Ukrainska presa z perspektyvy 150-littia* [Ukrainian press from the perspective of the 150th anniversary]. Jersey City: Publishing House of M. P. Kots. [In Ukrainian].
13. Zhyvotko, A. (1999). *Istoriia ukrainskoyi presy* [The history of the Ukrainian press] (M. S. Tymoshyk, Comp., author of a historical and biographical essay and notes). Kyiv: Our Culture and Science] (pp. 243–274). [In Ukrainian].
14. *Zbirnyk prats Naukovo-doslidnoho tsentru periodyky* [Collection of works of the Research Center of the Periodicals], Is. 5, pp. 271–290. (1994). Lviv. [In Ukrainian].
15. Halushko, M. V., Romaniuk M. M., Snitsarchuk, L. V. (2008, 2009, 2011). *Ukrainska presa v Ukraini ta sviti XIX–XX st.: istoriko-bibliografichne doslidzhennia* [Ukrainian press in Ukraine and the world of the 19–20th cc.: historical and bibliographical research]: Vol. 1: 1812–1890, Vol. 2: 1891–1905, Vol. 3: 1906–1910. Lviv. [In Ukrainian].
16. Bohuslavskyi, O. V. (2002). *Informatsiino-presova diialnist Tsentralnoi Rady ta ukrainskykh uriadiv 1917–1920 rr.* [Information and press activities of the Central Council and Ukrainian Governments of 1917–1920] (Extended abstract of PhD dissertation). Taras Shevchenko National University of Kyiv. Kyiv. [In Ukrainian]; Huba, P. I. (2002). *Ukrainske vidrodzhennia: sproba dzhereloznavchoi otsinky vitchyznianoi presy 1917–1920 rr.* [Ukrainian Renaissance: an attempt of a source assessment of the national press of 1917–1920]. Cherkasy. [In Ukrainian]; Huba, P. I. (2007). *Periodychna presa yak dzhereło doslidzhennia ukrainskoho derzhavotvorchoho protsesu 1917–1920 rr.* [Periodical press as a source of research of the Ukrainian state-building process of 1917–1920] (Extended abstract of Doctoral dissertation). Taras Shevchenko National University of Kyiv. Kyiv. [In Ukrainian]; Hutkovskyi, V. (2001). *Ukrainska zhurnalistyka Naddniprianshchyny (druha polovyna XIX st. – 1920 r.): henezys, problematyka vystupiv, derzhavotvorcha funktsiia* [Ukrainian journalism of the Dnieper region (second half of the 19th century – 1920): genesis, issues in speeches, state-building function]. Lviv. [In Ukrainian]; Hutkovskyi, V. (2002). *Ukrainska presa Naddniprianshchyny v natsionalno-kulturnomu ta derzhavotvorchomu protsesi (druha polovyna XIX st. – 1920 r.)* [Ukrainian press of the Dnieper region in the national-cultural and state-building process (second half of the 19th century – 1920)] (Extended abstract of PhD dissertation). Ivan Franko National University of Lviv. [In Ukrainian]; Krupskyi, I. V. (1995). *Natsionalno-patriotychna zhurnalistyka Ukrainy (druha polovyna XIX st. – persha chvert XX st.)* [National-patriotic journalism of Ukraine (second half of the 19th century – the first quarter of the 20th century)]. Lviv. [In Ukrainian]; Krupskyi, I. V. (1996). *Presa yak dzhereło doslidzhen natsionalno-vyzvolnykh zmahan za ukrainsku derzhavu (druha polovyna XIX st. – persha chvert XX st.)* [Press as a source of research for the national liberation struggle for the Ukrainian state (second half of the nineteenth century – the first quarter of the twentieth century) (Extended abstract of PhD dissertation). NAS of Ukraine, M. S. Hrushevsky Institute of Ukrainian Archeography and Source Studies].

Kyiv. [In Ukrainian]; Pozniakov, O. P. (2002). *Ukrainska viiskova presa yak skladova informatsiinoho prostoru v realizatsii idei derzhavnosti (1917–1921 rr.)* [Ukrainian military press as a component of the information space in the implementation of the idea of statehood (1917–1921) (Extended abstract of PhD dissertation). Taras Shevchenko National University of Kyiv. [In Ukrainian]; Rudyi, H. Ya. (1994). *U dzerkali presy (vysvitlennia rozvytku osvity i nauky v periodytsi Ukrainskoi derzhavy* [In the mirror of the press (illuminating the development of education and science in the periodicals of the Ukrainian state)]. Kyiv. [In Ukrainian]; Rudyi, H. Ya. (1995). *Periodychna presa – dzherelo vyvchennya natsionalno-kulturnoi polityky Ukrainskoi Derzhavy (1918 r.)* [Periodicals as a source for the study of the national-cultural policy of the Ukrainian State (1918)] (Extended abstract of PhD dissertation). NAS of Ukraine, M. S. Hrushevsky Institute of Ukrainian Archeography and Source Studies. Kyiv. [In Ukrainian]; Rudyi, H. Ya. (1996). *Presa Ukrainskoi derzhavy (1918 r.)* [Press of the Ukrainian State]. Kyiv. [In Ukrainian]; Rudyi, H. Ya. (2000). *Hazetna periodyka – dzherelo vyvchennia problem ukrainskoi kultury 1917–1920 rr.* [Newspaper periodicals as a source for the study of the issues of the Ukrainian culture of 1917–1920]. Kyiv. [In Ukrainian]; Rudyi, H. Ya. (2004). *Periodyka Ukrainy yak ob'ekt dzhereloznavchoho doslidzhennia ukrainskoi kultury (1917–1920 rr.)* [Periodicals of Ukraine as an object of a source study of the Ukrainian culture (1917–1920)] (Extended abstract of Doctoral dissertation). NAS of Ukraine, M. S. Hrushevsky Institute of Ukrainian Archeography and Source Studies. Kyiv. [In Ukrainian]; Rudyi, H. Ya. (2005). *Presa Ukrainy 1917–1920 rr. yak ob'ekt doslidzhennia ukrainskoi kultury: dzhereloznavchi i metodolohichni aspekty* [Press of Ukraine of 1917–1920s as an object of studying the Ukrainian culture: source-study and methodological aspects]. Kyiv. [In Ukrainian]; Fedoryshyn, P. S. (1996). *Presa i ukrainska derzhavnist. 1917–1920 rr.* [Press and Ukrainian statehood. 1917–1920]. Ternopil, [In Ukrainian].

17. Rudyi, H. Ya. (Comp.). (1997). *Presa Ukrainy: hazety 1917–1920 rr.: bibliohrafichnyi pokazhchuk* [Press of Ukraine: newspapers of 1917–1920: bibliographic index]. Kyiv. [In Ukrainian].

18. Rudyi, H. Ya. (Comp.). (1997). *Presa Ukrainy: hazety 1917–1920 rr.: bibliohrafichnyi pokazhchuk* [Press of Ukraine: newspapers of 1917–1920: bibliographic index] (pp. 2–3). Kyiv. [In Ukrainian].

19. Vakulchuk, O. A., Zalizniuk, O. S. (Comps.). (2014). *Hazety Ukrainy 1917–1920 rokov u fondakh Natsionalnoi biblioteky imeni V. I. Vernadskoho: kataloh* [Newspapers of Ukraine of 1917–1920 in the funds of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine: catalog] (O. S. Onyshchenko, et al, Eds.). Kyiv: VNLU. [In Ukrainian].

20. Soldatenko, V. F. (1979). *Bolshevistskaia pressa Ukrainy v 1917–1918 gg.: istoriko-bibliograficheskii obzor* [The Bolshevik press of Ukraine in 1917–1918: historical and bibliographical review] (P. 13). Kyiv. [In Russian].

21. *Bilshovyk* [Bolshevik]. (1919–1920). Kyiv. [In Ukrainian]; *Proletarii* [Proletarian]. (1920). Kharkiv. [In Ukrainian]; *Proletarskaia mysl* [Proletarian thought]. (1917–1918). Kyiv. [In Russian]; *Golos sotcial-demokrata* [The voice of the Social Democrat]. (1917). Kyiv. [In Russian]; *Donetskyi proletarii* [Donetsk proletarian]. 1917–1918. Luhansk, Kharkiv. [In Ukrainian]; *Donetskii kommunist* [Donetsk communist]. (1918–1919). Katerynoslav. [In Russian]; *Golos revoliucii* [The voice of the Revolution]. (1917).

Odesa. [In Russian]; *Odesskii kommunist* [Odesa communist]. (1918–1920). Odesa. [In Russian]; *Holos soldata* [The voice of a soldier]. (1917). Katerynoslav. [In Ukrainian]; *Selianska pravda* [Peasant truth]. (1980). Zhytomyr. [In Ukrainian].

22. *Vestnik Yuga* [Herald of the South]. (1918). Kharkiv. [In Russian]; *Nash golos* [Our voice]. (1918–1920). Kharkiv. [In Russian]; *Nash Yug* [Our South]. (1918). Kharkiv. [In Russian]; *Vpered* [Forward]. (1918). Katerynoslav. [In Russian]; *Raboचाia borba* [Working struggle]. (1918). Katerynoslav. [In Russian]; *Rabochee delo* [Work affair]. (1920). Katerynoslav. [In Russian]; *Rabochee slovo* [The working word]. (1918). Odesa. [In Russian]; *Novaia iskra* [New spark]. (1919). Kyiv. [In Russian]; *Nachalo* [The beginning]. (1919). Kyiv. [In Russian]; *Raboचाia zhyzn* [Working life]. (1918). Kyiv. [In Russian]; *Proletarskoe znamia* [Proletarian banner]. (1917–1918). Mykolayiv. [In Russian]; *Put sotcial-demokrata* [The path of the Social Democrat]. (1918). Mykolaiv, 1918. [In Russian]; *Rabochii golos* [Working voice]. (1918). Odesa. [In Russian].

23. *Kievlianin* [Kievan] (V. Shulhin, Ed.). (1917–1919). Kyiv. [In Russian]; *Nasha Rodina* [Our motherland]. (1918). Kyiv. [In Russian]; *Rusaskaia zhyzn* [Russian life]. (1918). Kharkiv. [In Russian]; *Nabat* [Tocsin]. (1918). Odesa. [In Russian].

24. *Visti z Ukrainskoi Tsentralnoi Rady* [News from the Ukrainian Central Rada]. (1917). Kyiv. [In Ukrainian]; *Vistnyk Heneralnoho Sekretariatu Ukrainskoi Narodnoi Respubliky* [The herald of the General Secretariat of the Ukrainian People's Republic]. (1917). Kyiv. [In Ukrainian]; *Vistnyk Rady Narodnykh Ministriv Ukrainskoi Narodnoi Respubliky* [Herald of the Council of People's Ministers of the Ukrainian People's Republic]. (1918). Kyiv. [In Ukrainian]; *Derzhavnyi Vistnyk* [State News] (I. Yushchyn, Ed.). (1918). Kyiv. [In Ukrainian]; *Visti kraievoi presy* [News of the regional press]. (1918). Kyiv. [In Ukrainian]; *Visti zakordonnoi presy* [News of the foreign press]. (1918). Kyiv. [In Ukrainian]; *Kyivski hubernialni visti* [Kyiv provincial news]. (1917–1920). Kyiv. [In Ukrainian]; *Katerynoslavski hubernialni vidomosti* [Katerynoslav provincial news]. (1918). Katerynoslav. [In Ukrainian]; *Kharkovskie gubernskie vedomosti* [Kharkiv provincial news]. (1919). Kharkiv. [In Russian]; *Vedomosti Odesskogo gradonachalstva* [News of the Odesa city administration]. (1918). Odesa. [In Russian]; *Valuiskaia narodnaia zemskaia gazeta* [Valuysk people's provincial newspaper]. (1918). Valuysk. [In Russian]; *Vistnyk Oleksandriiskoho povitovoho zemstva* [Herald of Oleksandria County Zemstvo]. (1917). Oleksandriia. [In Ukrainian]; *Volynska narodna hazeta* [Volyn people's newspaper]. (1918). Zhytomyr. [In Ukrainian].

25. *Narodnia volia* [People's will]. (1917–1919). Kyiv, Kamianets-Podilskyi. [In Ukrainian].

26. *Selianske slovo* [Peasant word]. (1919). Starokonstantyniv. [In Ukrainian].

27. *Provesin* [Early spring]. (1918). Lokhvytsia. [In Ukrainian].

28. *Zemske dilo* [Zemstvo business]. (1918). Kharkiv. [In Ukrainian].

29. *Narodnie dilo* [People's business]. (1918). Kharkiv. [In Ukrainian].

30. *Narodnia dumka* [People's opinion]. (1918–1919). Pryluky. [In Ukrainian].

31. *Selianska spilka* [Peasant union]. (1917). Katerynoslav. [In Ukrainian].

32. *Narodnie slovo* [People's word]. (1917). Chernihiv. [In Ukrainian].

33. *Selo* [Village]. (1917). Smila. [In Ukrainian].

34. *Nashe selo* [Our village]. (1918). Odesa. [In Ukrainian].

35. *Biuletyn Podilskoho soiuzbanku* [Bulletin of the Podilsky Union Bank]. (1918). Vinnytsia. [In Ukrainian].
36. *Volynska hazeta* [Volyn newspaper]. (1918). Zhytomyr. [In Ukrainian].
37. *Hromadianyn* [Citizen]. (1918). Pyriatyn. [In Ukrainian].
38. *Soiuz* [Union]. (1918). Uman. [In Ukrainian].
39. *Visti Vinnytskoho Soiuzu spozhyvchykh tovarystv* [News of the Vinnytsia Union of Consumer Societies]. (1918). Vinnytsya. [In Ukrainian].
40. *Ukraina* [Ukraine]. (1918). Skvyra. [In Ukrainian]; *Vilne zhyttia* [Free life]. (1918). Odesa. [In Ukrainian]; *Vistnyk Vovchanskoho ukrainskoho tovarystva "Prosvita"* [Herald of the "Prosvita" Ukrainian society of Vovcha]. (1918). Vovcha. [In Ukrainian]; *Vistnyk tovarystva "Prosvita" u Katerynoslavi* [Herald of the "Prosvita" society in Yekaterynoslav]. (1917). Katerynoslav. [In Ukrainian]; *Molodaia Ukraina* [Young Ukraine]. (1918). Odesa. [In Russian]; *Sviato Podillia* [Holiday of Podillia]. (1918). Kamianets-Podilskyyi. [In Ukrainian]; *Golos Podolskoi tserkvi* [Voice of the Podillia Church]. (1918). Kamianets-Podilskyyi. [In Russian]; *Visti Ukrainskoho Pravoslavnoho Tserkovnoho Soboru* [The words of the Ukrainian Orthodox Church Council]. (1918). Kyiv. [In Ukrainian]; *Slovo* [Word]. (1918). Kyiv. [In Ukrainian], etc.

Hryhorii Yakovych Rudyi,

Doctor of Historical Sciences,

Academic Secretary of the Scientific Research Coordination Sector,

Science Organization Department,

Presidium of the NAS of Ukraine

e-mail: grigoriyrudy@gmail.com

Periodicals of Ukraine in 1917–1920: historiography and source potential

The article analyzes the scientific literature dedicated to the history of newspaper periodicals of Ukraine in 1917–1920, the usage of their materials in the research of the history of the Ukrainian revolution of 1917–1920, and the source study comprehension. The literature is structured under the problems and main historiographical periods: from the 20–30s through the mid-50s; from the second half of the 50s through the 80s; from the 90s of the 20th century up to the present. Based on the historiographical review we established the main approaches of Ukrainian researchers to the study of the periodical press of Ukraine in 1917–1920 as a historical source.

Qualitative and quantitative characteristics of the Ukrainian periodicals allowed proving that the newspaper periodicals of Ukraine in 1917–1920 are an important systematized-chronological source for studying the history of the Ukrainian people of the revolutionary era. The significant gaps in the usage of materials of the periodicals in covering many issues of the history of the Ukrainian Revolution were also established. The article contains practical recommendations on the problem, in particular, perspective thematic issues include the research of periodicals of the stated period as a source to the study of realization by the state authorities of agrarian, industrial, social, ethnographical, religious and international politics, everyday life of regions, functioning of local authorities of that time. Other topical directions of the Ukrainian press studies include the research of specific kinds of newspaper periodicals: political parties, govern-

ment institutions, military, peasant, cooperative unions, church communities, separate most influential editions, the activity of their publishers, editors and publicists. Under the results of this work a bibliographical index with all descriptions of the newspapers of 1917–1920 should be published.

Key words: historiography, source studies, Ukrainian press studies, Ukrainian periodicals, newspaper periodicals of Ukraine, Ukrainian revolution.

Григорий Яковлевич Рудый,

доктор исторических наук,

Ученый секретарь Сектора по координации научных исследований

Научно-организационного отдела Президиума НАН Украины

e-mail: grigoriyrudy@gmail.com

Периодика Украины 1917–1920 гг.: историография и источниковедческий потенциал

В статье анализируется научная литература, посвященная истории газетной периодики Украины 1917–1920 гг., использованию ее материалов в исследованиях истории Украинской революции 1917–1920 гг., источниковедческому осмыслению. Литература структурирована по проблематике и основным историографическим периодам: 20–30 гг. – до середины 50-х гг.; вторая половина 50-х гг. – 80-е гг.; 90-е гг. XX ст. – до современности. На основании историографического обзора установлены основные подходы украинских исследователей к изучению периодической прессы Украины 1917–1920 гг. как исторического источника.

Качественная и количественная характеристика украинских периодических изданий позволила доказать, что газетная периодика Украины 1917–1920 гг. является важным систематизированно-хронологическим источником по изучению истории украинского народа революционной эпохи. Также установлены существенные пробелы в использовании материалов периодики в освещении многих вопросов истории Украинской революции. Статья содержит практические рекомендации по проблеме, в частности перспективными тематическими заданиями являются исследования периодики обозначенного периода как источника изучения реализации органами государственной власти аграрной, промышленной, социальной, этнонациональной, религиозной, международной политики, ежедневной жизни регионов, функционирования органов самоуправления того времени. Также актуальными направлениями отечественного прессоведения являются исследования отдельных видов газетной периодики: политических партий, институтов власти, общественных организаций, военных, крестьянских, кооперативных объединений, церковных общин, отдельных наиболее влиятельных изданий, деятельности их издателей, редакторов, публицистов. По результатам этой работы следовало бы издать библиографический указатель с полным описанием газет 1917–1920 гг.

Ключевые слова: историография, источниковедение, украинское прессоведение, украинская периодика, газетная периодика Украины, Украинская революция.

*Стаття підготовлена 6 лютого 2018 року;
подана до друку 27 лютого 2018 року.*